ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№4(5)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 224 sahifa,
27-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Формирование здоровьесберегающей образовательной среды в начальной школе в условиях инклюзии 10
Тургунова Нилуфар Абдусаломовна

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tez va aniq hisoblash ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari 16
Dehqonova Maxliyoxon Shuhratjon, Musinjonova Dildoraxon Mahmudjon

Научно-педагогический анализ методов математического моделирования: численные и аналитические подходы в обучении студентов 19
Мусурмонова Маъмура Оман кизи, Жураева Феруза Бахтиёр кизи, Сарсенбаева Мархабо Шадибековна

Inklyuziv ta’lim sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy moslashuvini rivojlantirish texnologiyasi 26
Turdimurodova Muazzam Muzaffarbek qizi

M. Tvenning “Tom Soyerning boshidan kechirganlari” romanida bolalar obrazining tasviri masalasi 29
Sattarov Farrux Nuridinovich

Pedagogik dasturiy vositalar yordamida dars sifatini oshirish 35
D. K. Ibadullayev

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning kasbga qiziqishlarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati 41
Isabekova Dilafruz Shermirzayevna

Молодёжь Узбекистана в системе политических процессов 46
Юсупова Элеонора Фердинандовна

Matematika o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar: vaziyatli tahlil va amaliy samaradorlik 51
Matyaqubova Nazira Hikmat qizi

Bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini sun’iy intellekt texnologiyalari asosida rivojlantirishning metodik modeli 54
Choriyev Olmosbek Baxriddin o‘g‘li

Fan va tilni integratsiyalashgan holda o‘qitish (CLIL) 60
M. D. Boynazarova

Оптимизация показателей сердечного цикла у спортсменов при хроническом физическом перенапряжении посредством фармакологической поддержки 63
Нормуратов Абдулла Саппарович

Chidamlilikka yo‘naltirilgan sport turlarida uglevod va energiya almashinuvini farmakologik korreksiyasi 67
Normuratov Abdulla Sapparovich

O‘quvchilarga dutor ijrochiligini o‘rgatishning pedagogik yondashuvlari 70
Sa’dullayev Og‘abek Abdurashid o‘g‘li, Nazirullayeva Nodira Akmal qizi

Bolalar musiqa va san’at maktablarida individual va jamoa mashg‘ulotlarini tashkil etish mexanizmlari (cholg‘u ijrochiligi misolida) 74
Omonova Charos Baxodir qizi

Bo‘lajak maktabgacha ta’lim tarbiyachilarining o‘quv-biluv faoliyatini motivatsiyalashda interfaol metodlardan foydalanish 79
Saidova Zulfizar Norbobo qizi

O‘qituvchining kognitiv egizagi (Digital Twin): sun’iy intellekt yordamida individual pedagogik uslubni modellashtirish 83
Kuchkarova Feruza Qambaraliyevna

Abdusamad Boboxo‘jayev rahbarligida tarix va arxeologiya institutining rivoji: 1964-yilgi arxiv hujjati misolida 91
Abdullayev Botir Jabbor o‘g‘li

Maktab o‘quvchilarining musiqiy idrokni shakllantirishning ijtimoiy va didaktik zarurati 93
Abdumannan Maxammatov

"Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kalokagatiyani rivojlantirishning KAMOL modeli asosidagi pedagogik texnologiyasi" ... 97
Abdurahmonova Dilorom Jovliyevna

Morphological Structure and Word Formation of Ecotourism Terminology: A Cross-Linguistic Analysis With Reference to the Uzbek Language ... 104
Absamatova Charos

Fizika fanini otmda o'qitishda masalalar yechishning ilmiy-metodik ahamiyati ... 107
Akmal Mustafoyev Isaqulovich, Munojat Mustafoyeva Oltibekovna

Kasbiy yo'naltirilgan ingliz tili darslarida metakognitiv strategiyalar asosida akademik nutqni rivojlantirish .. 111
Allamuratov G'ofur Ashurovich

Maktabgacha ta'limda bolalarning mayda qo'l motorikasini rivojlantirish metodikasi ... 116
Amanova Albina Dexqon qizi

Psychological Approaches in Teaching English in Preschool Education and their Effectiveness ... 120
Berdiqulova Zamira Albertovna

The Role of Family, Education, and Community Systems in Shaping Individual Psychological Well-Being . 124
Dilbar Abdullayeva Ubaydullayevna, Iroda Panjiyeva Khayitovna

Nomoddiy madaniy merosning talaba-yoshlarni yuksak ma'naviyatli shaxs sifatida tarbiyalashdagi ahamiyati ... 127
Erboyev Suxrob Abdusalomovich

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inson resurslarini boshqarishda muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimidan foydalanishning nazariy asoslari ... 131
Gulmira Jumanova

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda badiiy adabiyotning dolzarbligi ... 135
Hasanova X. Z.

Gospital ta'lim sharoitida ona tili fanini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi ... 139
Hikmatov Bobobek Saydulloyevich

ASB bo'lgan bolalarda sensor buzilishlarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishga ta'siri ... 142
Isaxanova Oybarchin Abduraxim qizi

Maktabgacha ta'limda kommunikativ faoliyat samaradorligining pedagogik mexanizmlari ... 146
Maxmutazimova Yulduz Raxmatovna

David haykali ko'z bo'lagining qalamtasvirini bajarish usullari ... 149
Mo'minov Baxtiyor Karamatovich

Ta'limda fanlararo integratsiyadan foydalanishning pedagogik va psixologik asoslari ... 154
Oblakulova Nodira Abduvali qizi

Ellipslarni tasviriy san'at va muhandislik grafikasida yasash metodikasi ... 160
Sheraliyev Sanjarbek Karimberdiyevich

Kommunikativ strategiyaning yuzaga kelish omillari ... 170
Normaxmatova Feruza Ruziboyevna

Umumta'lim maktab musiqa madaniyati darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish muammo va yechimlari ... 174
O'rishboyeva Xumora O'rol qizi

Maktabda jismoniy tarbiya darslarida futbol elementlaridan foydalanib 10-11 yoshli bolalarda tezkor-kuch qobiliyatlarini rivojlantirish uslubiyati ... 177
Qurbonbayeva Maftuna G'ayrat qizi

Maktabda darsdan tashqari futbol to'garaklarida o'quvchilarning tezkor-kuch qobiliyatlarini takomillashtirish ... 182
Ro'ziboyeva Fotima Qudrat qizi

Matn ustida ishlash samaradorligini baholash mezonlari ... 187
Sadarova Nilufar

Neyroestetik stimulning yosh dinamikasidagi roli: kognitiv emotsional sferani qayta tashkil etish mexanizmlari ... 193
Salaxidinova Xolida Xaliljonovna

Kasbiy ta'limda o'quvchilarning psixologik va axloqiy sifatlari 198
Salomov Abdurasul Axmadovich

Funksiyaning hosilasi yordamida o'sish va kamayish oraliqlarini aniqlash metodikasi 201
Sherzad Eshjanovich Bekchanov, Shohida Sadullaevna Ziyadullaeva, Abdusalom A. Xudoyberdiev

Bo'lajak tarbiyachilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda psixologik treninglarning nazariy va amaliy asoslari 205
Sojida Safarova Saxadin qizi

Destruktiv xulq-atvor psixologik va pedagogik qarovsizlik oqibati sifatida 207
Umirzoqova Shodiya Lutfullo qizi

Maktabgacha ta'limda bolalar bilan innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik omillarni singdirish 210
Xoldorova Mashxura G'ulomovna

Роль антиоксидантной системы в повышении работоспособности спортсменов 214
Нурбаев Бахтиёр Ширинович

Shaxs irodaviy sohasini rivojlantirishning psixologik determinantlari 217
To'ychiyeva Shoyista Jumabayevna

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

DAVID HAYKALI KO'Z BO'LAGINING QALAMTASVIRINI BAJARISH USULLARI

Mo'minov Baxtiyor Karamatovich
Termiz davlat pedagogika instituti tasviriy san'at kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada David haykali ko'z bo'lagining qalamtasvirini bajarish usullari badiiy-amaliy va metodik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda tasviriy san'at ta'limida antik va klassik haykal namunalari asosida qalamtasvir ishlashning ahamiyati, ayniqsa, ko'z shakli, uning konstruktiv tuzilishi, nisbatlari, yorug'-soya holati hamda plastik ifodasini qog'oz yuzasida aniq aks ettirish masalalari yoritiladi. Maqolada David haykali ko'z qismini tasvirlashda kuzatish, tahlil qilish, konstruktiv tuzilmani aniqlash, umumiy shakldan xususiy detallar tomon ishlash, tonal munosabatlarni belgilash hamda hajmni yorug' va soya vositasida ifodalash bosqichlari izchil bayon etiladi. Shuningdek, ko'z bo'lagini chizishda chiziq, shtrix, proporsiya, perspektiva, anatomik yaqinlik va badiiy umumlashtirish tamoyillarining o'rni ochib beriladi. Tadqiqot davomida qalamtasvir bajarishda uchraydigan tipik xatolar, jumladan, nisbatning buzilishi, soya chegaralarining noto'g'ri berilishi, hajmning tekis ko'rinib qolishi va detallarning ortiqcha kuchaytirib yuborilishi kabi holatlar tahlil qilinadi. Maqolada David haykali ko'z bo'lagining qalamtasvirini bajarish bo'yicha amaliy tavsiyalar ham berilib, bu yondashuv talabalarning kuzatuvchanligi, tasviriy savodxonligi va akademik rasm chizish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qilishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: David haykali, ko'z bo'lagi, qalamtasvir, akademik rasm, tasviriy san'at, nisbat, konstruktiv tuzilish, yorug'-soya, shtrix, tonal yechim, hajm, perspektiva, kuzatish, badiiy tahlil, tasviriy savodxonlik, amaliy ko'nikma, klassik namuna, rasm ishlash metodikasi.

Abstract: This article analyzes the methods of executing a pencil drawing of the eye fragment of the David sculpture from artistic-practical and methodological perspectives. The study highlights the importance of drawing from antique and classic sculptural models in fine arts education, especially the issues of accurately depicting the eye shape, its constructive structure, proportions, light-and-shadow relations, and plastic expressiveness on paper. The article consistently explains the stages of depicting the eye fragment of the David sculpture, including observation, form analysis, identification of the constructive structure, working from the general form to specific details, establishing tonal relations, and expressing volume through light and shadow. It also reveals the significance of line, hatching, proportion, perspective, anatomical accuracy, and artistic generalization in drawing this fragment. During the research, typical mistakes encountered in pencil drawing are examined, such as distortion of proportions, incorrect rendering of shadow boundaries, flattening of volume, and overemphasis of details. The article also provides practical recommendations for drawing the eye fragment of the David sculpture and substantiates that this approach serves as an important methodological basis for developing students' observation skills, visual literacy, and academic drawing abilities.

Key words: David sculpture, eye fragment, pencil drawing, academic drawing, fine arts, proportion, constructive structure, light and shadow, hatching, tonal solution, volume, perspective, observation, artistic analysis, visual literacy, practical skills, classical model, drawing methodology.

Аннотация: В данной статье с художественно-практической и методической точек зрения анализируются способы выполнения карандашного рисунка фрагмента глаза скульптуры Давида. В исследовании раскрывается значение работы с образцами античной и классической скульптуры в процессе обучения изобразительному искусству, в частности, вопросы точной передачи формы глаза, его конструктивного строения, пропорций, светотеневых отношений и пластической выразительности на плоскости бумаги. В статье последовательно освещаются этапы изображения глазного фрагмента скульптуры Давида: наблюдение, анализ формы, определение конструктивной основы, переход от общего к частному, выявление тональных отношений и передача объёма средствами света и тени. Также раскрывается роль линии, штриха, пропорции, перспективы, анатомической близости и художественного обобщения в процессе рисования данного фрагмента. В ходе исследования анализируются типичные ошибки, встречающиеся при выполнении карандашного рисунка, в частности, нарушение пропорций, неточная передача границ тени, уплощение объёма и чрезмерная детализация отдельных элементов. В статье предлагаются практические рекомендации по выполнению карандашного рисунка фрагмента глаза скульптуры Давида, а также обосновывается, что данный подход служит важной методической основой для развития наблюдательности, изобразительной грамотности и навыков академического рисунка у студентов.

Ключевые слова: скульптура Давида, фрагмент глаза, карандашный рисунок, академический рисунок, изобразительное искусство, пропорция, конструктивное строение, светотень, штрих, тональное решение, объём, перспектива, наблюдение, художественный анализ, изобразительная грамотность, практические навыки, классический образец, методика рисования.

KIRISH

Qadimgi qo'llanmalarda asosiy e'tibor bosh shakli bo'laklarini chizish qonuniyatlariga qaratilgan. Talabalarga bosh bo'laklarini turli holat va ko'rinishlarda chizdirish ularning tasvirlash malakasini oshiradi. Bosh shakli bo'laklari rasmlarini biz Jyulyen, Skino, Pukirev va Savrasov, Kardovskiy, Barshch, Xitrov, Solovyev va boshqa mashhur rassom va metodist olimlarning qo'llanmalarida ko'rishimiz mumkin. Ularda ko'z tuzilishiga katta e'tibor berilgan. Ularda rasm chizuvchining diqqat-e'tibori tasvir qurishning metodik jihatlariga qaratilgan. Oliy o'quv yurtlari uchun tuzilgan hozirgi zamon o'quv dasturlarida Mikelanjelo Buanarrotti haykaltaroshlik asaridan. Dovud bosh bo'lagining gips namunasini chizish ko'zda tutilgan.

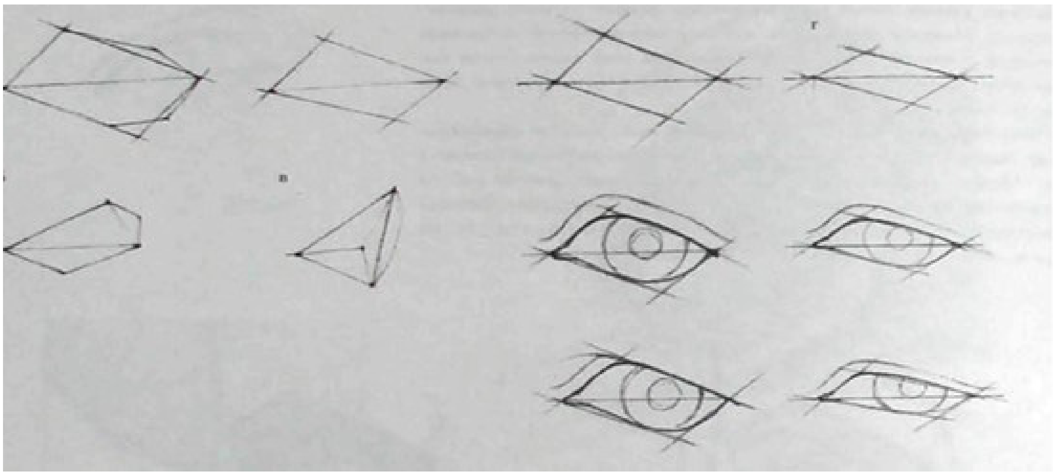

1-rasm: **Dovud bosh bo'lagining gips namunasini**

Buning asosiy sababi – bu haykal tasviriy san'atda nisbatlarining aniqligi va mukammal ishlanganligi bilan namuna hisoblanadi. Quyida ko'z shakli qurilishining asosiy qonuniyatlarini tahlil qilamiz. Avval aytib o'tganimizdek, ko'z sharsimon shaklga ega bo'ladi va ko'z chuqurligidan to'rtdan bir qismi chiqib turadi. Tasviriy san'atda rassom uchun oqsil parda bilan qoplangan ko'z soqqasining tashqi qismi va rangdor parda bilan qoplangan ko'z qorachig'ining bo'rtib chiqqan qismi, ya'ni ko'z gavhari muhimdir. Ko'z olmasini qoplab turgan yuqori qovoqning bukilishi ko'z qorachig'ining turtib chiqqanligiga bog'liq, ya'ni yuqori qovoqning eng bukilgan joyi qorachiq o'rnashgan joy bo'ladi: rasmda u nigoh yo'nalishini ko'rsatadi. Ko'z qorachig'i va rangdor pardalar turli nuqtalardan aniq ko'rsatilgan. Lekin ko'z shaklining plastik xarakteristikasini yoritish talaba uchun ancha qiyin. Ma'lum bo'lishicha, ko'zning katta o'lchamlari, qovoq qalinligining keng yuzalari ko'z soqqasining katta hajmini ko'rish va uni ifodalashga xalaqit beradi. Yuqori va pastki qovoqlarga tus berishda rasm chizuvchilar ularning kengligi hamda pastki qovoq yuzasining qalinligi farqini ilg'ab ola olmaydilar. Natijada ko'z shakli ifodasiz chiqadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Rasmni namunaning umumiy shaklini (qoshlar va ko'z chuqurchasining turtib chiqqan qismlarini) tasvirlashdan boshlang. Shundan so'ng ko'z soqqasining turtib chiqqan qismini belgilab, keyingina uni qovoqlar bilan yoping. Sizning namunangiz quti devoriga tegib turadi, deb tasavvur qiling. Ustki yuzasi quti qopqog'ining butun yuzasini, pastki yuza esa yarim yuzasini egallaydi. Binobarin, qosh ustki yoylari pastki chetidan asosigacha biroz og'ma holda joylashgan bo'ladi. Kuzatilgan tasavvurni perspektiva bo'yicha aniqlab olish kerak. Shundan so'ng qosh ustki yoylari va qansharining turtib chiquvchi qismlarining o'lchamlarini, shuningdek, ko'z soqqasining ichkarida joylashgan qismini, ko'z kesmalarining chizig'ini belgilab olish kerak. Bu ko'z yoshi qopchig'i va ko'z burchagini to'g'ri belgilashga yordam beradi.

Yordamchi chiziqlarga e'tibor bermaydiganlar, garchi qovoqlar shaklini to'g'ri chizsalar-da, qovoqlarni o'z joyiga qo'ya olmaydilar, ya'ni ular perspektivada qo'pol xatoga yo'l qo'yadilar. Yordamchi chiziqlar yordamida tasvirni ko'rayotganingizda ko'z soqqalarini va qorachig'ini joylashtirishingiz oson bo'ladi, keyin ularni qovoqlar bilan qoplash qiyin emas. Ko'z qorachig'i o'qining yo'nalishini diqqat bilan kuzating. Talabalar, odatda, to'g'ri doira belgilab oladilar va uning ichiga ko'z qorachig'ining "yurakcha"sini chizadilar. Qorachiq va qovoqlar og'ma o'q bo'ylab joylashadi. Qorachiqning yuqori cheti esa oldinga turtib chiqadi, pastki cheti esa ichkariga kirib ketadi. Buni doimo nazarda tutish kerak (ayniqsa, tirik naturadan chizayotganda).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ko'z bo'lagini tasvirlashda ishni umumiy shakldan boshlash, asosiy konstruktiv tayanchlarni belgilash, so'ngra detallar va tonal ishlovga o'tish eng samarali usul hisoblanadi. Ayniqsa, chiziq va shtrixlardan maqsadga muvofiq foydalanish, yorug' va soyaning o'zaro nisbatini to'g'ri belgilash hamda anatomik yaqinlikni saqlash tasvirning badiiy va akademik sifatini oshiradi. Shuningdek, David haykali ko'z fragmenti ustida ishlash talabalar kuzatuvchanligini kuchaytiradi, ularda tahliliy fikrlashni rivojlantiradi va klassik namunalardan o'rganish asosida akademik rasm chizish malakasini mustahkamlaydi. Bu esa bo'lajak tasviriy san'at mutaxassislarini tayyorlashda muhim o'rin tutadi. Demak, David haykali ko'z bo'lagining qalamtasvirini bajarish bo'yicha ishlab chiqilgan metodik yondashuvlar nafaqat amaliy mashg'ulotlar samaradorligini oshiradi, balki talabalarda badiiy did, tasviriy savodxonlik va professional ko'nikmalarni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ko'z qurilishi xususiyatlarini yaxshi eslab qolish uchun uni turli tomondan chizib ko'rish lozim. Aksariyat rasm chizuvchilar ko'z shaklining plastik xarakteristikasini tushunmagani uchun ko'z soqqasida qovoqlarning perspektiv joylashishini ilg'ab ola olmaydilar. Shu o'rinda mo'ljal sifatida qovoqlarning perspektivada joylashishi sxemasini taklif etish mumkin. Agar ko'z frontal holatda bo'lsa, u holda qovoqlar romb shaklida joylashadi. Agar ko'z to'rtdan uch burilish holatida yoki profilda bo'lsa, u holda qovoqlar uchburchak shaklda joylashadi. Ko'pchilik boshni to'rtdan uch burilish holatida, ko'zlarni esa o'zlariga qaratib chizadi.

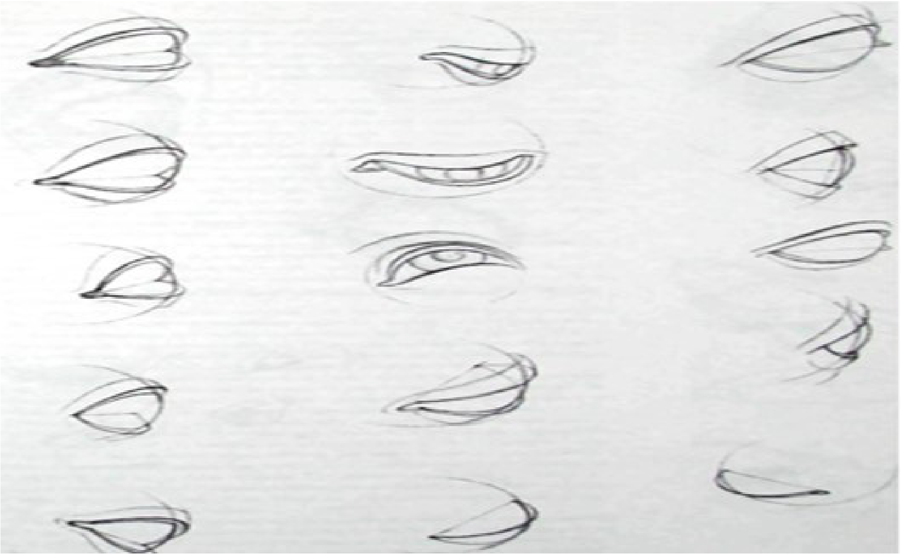

2-rasm: **Qovoqlar uchburchak shakli tasviri**

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Qovoqlarning ko‘z soqqasida joylashishining perspektiv holatini ko‘rsatayotganda yuqori qovoq shaklining ko‘z qorachig‘ining joylashish holatiga qarab o‘zgarishini hisobga olish zarur: yuqori qovoqning pastki chetini chizayotganda ehtiyot bo‘ling. Pastki qovoqlarni yengilgina chizing, qalamni qog‘ozga qattiq bosmang – pastki qovoq doim yoritilgan bo‘ladi. Rasm chizuvchi yuqori va pastki qovoqlarni bir xil tusda chizsa, hajm va shakl ishonchliligini yo‘qotadi. O‘quv materialini mustahkamlash uchun, birinchidan, eski qo‘llanmalardan olingan yaxshi namunalardan nusxa ko‘chirish maqsadga muvofiq.

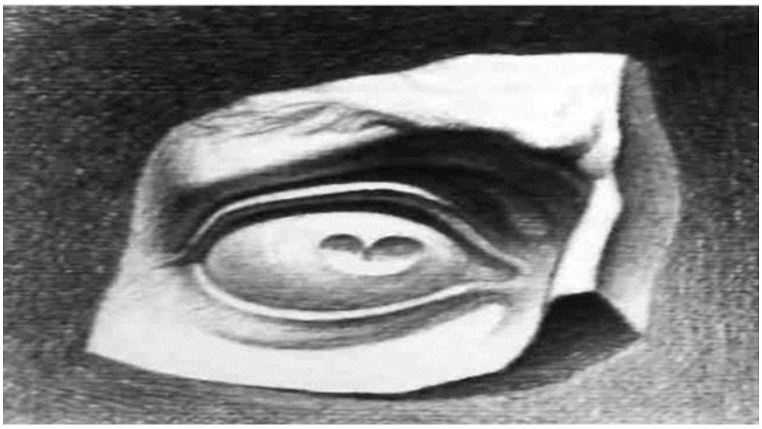

3-rasm: **Yuqori va pastki qovoqlar tasviri**

Masalan, 1844-yili A. Skino o‘zining “20 varaq qog‘ozdagi rasm maktabi” qo‘llanmasida ko‘zning juda yaxshi rasmlarini bergan. Shuningdek, Pukirev va Savrasovlar qo‘llanmasida berilgan Skinoning rasmlari ham juda ifodali. Ulardan rasm chizuvchi o‘zi uchun ko‘pgina foydali jihatlarni oladi. Ikkinchidan, ko‘z qurilishi xususiyatlarini o‘rganish va eslab qolish uchun ko‘zgu yordamida o‘z ko‘zingiz misolida qator rasmlar chizish foydali. Bunda ko‘zni iloji boricha turli holat va turli nuqtalardan tasvirlash lozim. Nuqtai nazarni o‘zgartirganingizda, ya’ni tomonlarga, yuqoriga, pastga nigoh tashlaganingizda yuqori qovoq shaklining holati va o‘zgarishini diqqat bilan kuzating. Rasmda ko‘zning emotsional ifodasini ham berishga harakat qiling (kulib turganda, vajohat bilan qaralganda va hokazolar) hamda bunda ko‘z qorachig‘i o‘zgarishini diqqat bilan kuzating.

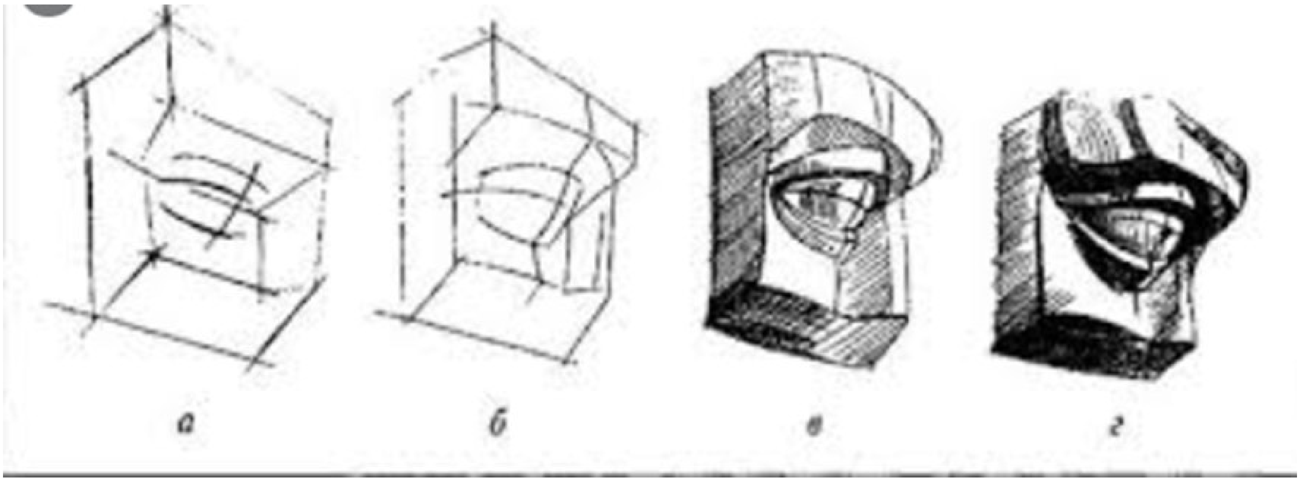

4-rasm: **Turli holat va turli nuqtalardan tasvirlash**

David haykali ko‘z bo‘lagining qalamtasvirini bajarish jarayoni akademik rasm ta’limida muhim mashqlardan biri hisoblanadi. Chunki aynan ko‘z qismi inson qiyofasining eng murakkab, ifodali va plastik jihatdan sermazmun bo‘lagidir. Ushbu qismni to‘g‘ri tasvirlash talabalardan nafaqat texnik mahorat, balki kuzatuvchanlik, tafakkur, proporsional sezgi va shaklni analitik qabul qilish qobiliyatini ham talab etadi. Shu jihatdan qaralganda, David haykali ko‘z fragmenti ustida ishlash tasviriy savodxonlikni shakllantirishda samarali amaliy vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ko‘z bo‘lagini qalamtasvirda ifodalashda eng avvalo uning umumiy konstruktiv tuzilishini anglab olish zarur. Ko‘pchilik o‘quvchilar va talabalar chizishni tashqi konturdan boshlashga moyil bo‘ladilar, natijada shaklning ichki tuzilishi, chuqurligi va anatomik asoslari yetarlicha ochilmay qoladi. Vaholanki, David haykalining ko‘z qismi murakkab plastika, suyak tuzilishi, qovoq qatlami va yorug‘-soya o‘tish-

larining uyg'unligidan tashkil topgan. Shu sababli qalamtasvirni bajarishda umumiy shaklni belgilash, asosiy yo'nalishlar va tayanch nuqtalarni topish, so'ngra bosqichma-bosqich detallashtirish metodik jihatdan to'g'ri yondashuv hisoblanadi.

Muhokama davomida yana bir muhim masala sifatida yorug' va soya munosabatlarini aniqlash alohida e'tibor talab etadi. David haykalining ko'z bo'lagida hajmni ko'rsatishning asosiy vositasi tonal yechimdir. Agar talaba faqat chiziqli tasvir bilan cheklansa, rasm tekis va jonsiz ko'rinadi. Aksincha, yorug' joy, yarim soya, asosiy soya, aks nur va eng to'q nuqtalarning o'zaro bog'liqligi to'g'ri topilsa, tasvirda hajm, chuqurlik va plastik ifoda yuzaga keladi. Bu esa akademik qalamtasvirning asosiy talablari bilan to'la mos keladi. Shuningdek, mazkur fragmentni ishlashda shtrix bilan ishlash madaniyati ham muhim ahamiyatga ega. Shtrixlar shakl yo'nalishiga mos tushgandagina ko'z atrofi mushaklari, qovoq qatlami va orbital tuzilmaning hajmiy ko'rinishi ishonchli chiqadi. Tartibsiz, bir-biriga zid yoki shakldan uzilgan shtrixlar esa tasvir yaxlitligini buzadi. Demak, qalamtasvir jarayonida har bir chiziq va shtrix nafaqat texnik, balki mazmuniy yuk ham tashishi kerak. Amaliy kuzatishlar yana shuni ko'rsatadiki, David haykali ko'z bo'lagini tasvirlashda talabalarda bir qator tipik xatolar uchraydi.

Jumladan, nisbatlarning buzilishi, ko'zning haddan tashqari kattalashtirilishi yoki toraytirilishi, qovoq qalinligining noto'g'ri berilishi, qorachiq va ko'z kosasi o'rtasidagi masofalarning aniq olinmasligi eng ko'p uchraydigan kamchiliklardandir. Bundan tashqari, ayrim hollarda yorug' va soya chegaralari juda keskin yoki, aksincha, noaniq tasvirlanadi. Bu esa rasmning tabiiyligi va ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois o'quv jarayonida namunani sinchiklab kuzatish, taqqoslash, umumiy va xususiy nisbatlarni muntazam tekshirib borish tavsiya etiladi. Muhokama natijasida shuni aytish mumkinki, David haykali ko'z bo'lagining qalamtasvirini bajarish oddiy nusxa ko'chirish jarayoni emas, balki shaklni tahlil qilish, plastik tuzilishni anglash, tonal munosabatlarni sezish va badiiy umumlashtirish malakasini shakllantiruvchi murakkab ijodiy-amaliy faoliyatdir. Shu jihatdan bu mavzu tasviriy san'at ta'limida akademik rasmni o'qitish metodikasining muhim bo'g'ini sifatida alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, David haykali ko'z bo'lagining qalamtasvirini bajarish usullarini o'rganish tasviriy san'at ta'limida muhim metodik va amaliy ahamiyatga ega. Ushbu jarayon orqali talabalar shaklning konstruktiv tuzilishini anglash, proporsiyalarni to'g'ri topish, yorug'-soya munosabatlarini sezish hamda hajmni qalamtasvir vositasida ishonchli ifodalash ko'nikmalarini egallaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Baxtiyor M., Ilxomjon M. Graphic programs used in the learning process, as well as the capabilities of AutoCAD and 3D Max graphics programs // Universum: технические науки. – 2021. – № 11-5 (92). – С. 92-94.
2. Baxtiyor o'g'li K. M. The issue of donation and charity in Islam // Best Scientific Research-2023. – 2023. – T. 2. – № 1. – С. 41-47.
3. Karamatovich M. B. The place and significance of fine arts today // Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. – С. 105.
4. Mo'minov B. Development of students' artistic taste and creative ability in effective mastery of sculpture in high schools // Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – T. 1. – № 5. – С. 133-135.
5. Mo'minov B. K., Ataqulova N. O. Boshlang'ich sinflarda "Tasviriy san'at fanini o'qitish metodlari" // Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – № 4. – С. 174-180.
6. Mo'minov B. K., Sulaymonovna X. S. Umumta'lim maktablarida haykaltaroshlikni samarali o'zlashtirishda o'quvchilarning badiiy didi va ijodiy qobiliyatini rivojlantirish // Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – № 4. – С. 181-183.
7. Toshpulatov F. U. Geometrical analysis of the elements of ancient Greek and plant-like (Islamic) motifs // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – T. 3. – № 8. – С. 461-468.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

④ MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(5)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.